ONLINE JOURNAL
E-ISSN:3060-5490

INSTITUTE OF UZBEK NATIONAL
MUSICAL ART NAMED AFTER YUNUS RAJABI

Milliy Madaniyat Jurnali - Журнал Национальной Культуры

Journal of national CULTURE

Received: 20.07.2026 · Accepted: 12.08.2026 · Published: 04.09.2026
DOI: https://doi.org/10.64681/7tqgkd48

ilmiy uslubiy jurnali – научно-методический журнал – research and methodological journal

O‘zbek an’anaviy xonandaligida ayol ijrochilik an’analari va ularning rivojlanishi

(Women’s performance traditions and their development in traditional Uzbek singing)

Dilfuza Raximova

Department of Vocal and Instrumental Performance
The Institute of Uzbek national musical art named after Yunus Rajabiy,
100001, Mustaqillik, 1.
Uzbekistan/Tashkent
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-4695-6713
E-mail: dilfuzaisroil7227@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada o‘zbek an’anaviy xonandaligi tarixida ayollar ijrochiligining shakllanishi, kasbiylashuvi va keyingi avlodlarga o‘tish yo‘llari san’at tarixi hamda ta’lim amaliyoti kesishmasida o‘rganiladi. Tadqiqot markaziga ayol xonandani faqat ovoz xususiyati bilan tavsiflash emas, balki uning repertuar tanlovi, jo‘rnavozlik bilan o‘zaro aloqasi, sahna faoliyati va ustozlik imkoniyatlarini birgalikda baholash masalasi qo‘yiladi. Sh. Norovaning xonandalik o‘quv qo‘llanmasi, K. Bo‘riyevaning ayollar ovozlariga bag‘ishlangan metodik ishlari haqidagi bibliografik ma’lumotlar, Mavluda A’zamova va Zaynab Polvonovaning ijrochilik faoliyatiga oid nashrlar, Munojat Yo‘lchiyeva haqidagi tadqiqotlar qiyosiy o‘rganiladi. Ayrim xonandalarning estrada, teatr, xalq ashulasi va mumtoz maqom singari turli maydonlarda ish olib borgani ayollar san’atidagi xilma-xillik belgisi sifatida talqin etiladi. Xususan, radio va sahna institutlarining paydo bo‘lishi ijro namunalarini ommalashtirish hamda yozib saqlash imkoniyatlarini kengaytirgani ta’kidlanadi. Maqolada tarixiy biografik ma’lumotlar bilan muallifning tahliliy xulosalari ajratib ko‘rsatiladi. Yosh ijrochilarni tayyorlashda she’riy talaffuz, repertuarni bosqichli o‘zlashtirish, individual tembrni saqlash va ustoz maktabiga sodiqlikni ijodiy mustaqillik bilan uyg‘unlashtirish zarurligi asoslanadi. Natijada ayol xonandalar merosini izchil o‘rganish uchun biografiya, ijro varianti va pedagogik davomiylikka tayanuvchi umumiy tahliliy model tavsiya qilinadi.

Kalit so‘zlar: ayol xonandalar, an’anaviy xonandalik, repertuar, maqom, Mavluda A’zamova, Zaynab Polvonova, Munojat Yo‘lchiyeva, ijrochilik maktabi.

Abstract

This article examines the development of women's performance traditions within the field of traditional Uzbek singing, with particular attention to changing professional opportunities and the transmission of musical knowledge. Instead of reducing women's singing to vocal register or timbre, the discussion considers repertoire, accompaniment, public performance, individual interpretation, and teaching relationships as interconnected dimensions of artistic practice. The documentary basis includes Shoira Norova's textbook on traditional singing, bibliographic references to Komila Bo'riyeva's methodological work for women's voices, published accounts of Mavluda A'zamova and Zaynab Polvonova, and research dealing with the artistic trajectory of Munojat Yo'lchiyeva. These materials show that women have worked across partly overlapping settings, including traditional vocal repertoire, musical theatre, radio ensembles, and concert performance. The study separates biographical evidence from interpretative observations and avoids treating performers from different genres as representatives of a single unchanging school. It argues that pedagogical continuity depends on informed repertoire selection, precise poetic diction, the preservation of individual vocal identity, and critical engagement with a teacher's performance model. A practical framework is proposed for comparing historical singers through four questions: their professional environment, repertoire, manner of interpretation, and influence on later performers. The resulting approach can support future archive-based studies and contemporary training without replacing the need for direct examination of recordings and original documents.

Keywords: women singers, Uzbek traditional singing, maqom, repertoire, Mavluda A'zamova, Zaynab Polvonova, Munojat Yo'lchiyeva, artistic continuity.

Аннотация

В статье рассматривается развитие женского исполнительства в традиционном узбекском вокальном искусстве с учётом исторических, репертуарных и педагогических обстоятельств. Исследование обращает внимание не только на особенности певческого голоса, но и на самостоятельный выбор произведений, способы инструментального сопровождения, профессиональную сценическую деятельность и передачу опыта ученицам. В качестве основных материалов привлекаются учебное пособие Шоиры Норовой по традиционному пению, библиографические сведения о методическом труде Комилы Буриевой для женских голосов, опубликованные очерки о Мавлуде Аъзамовой и Зайнаб Полвоновой, а также исследования творческой деятельности Муножат Юлчиевой. На конкретных исторических примерах показано, что пути женщин в музыкальном искусстве

не ограничивались одним жанром: народные песни, профессиональное пение, музыкальный театр, радио и концертная сцена образовывали взаимосвязанное, но неоднородное пространство. Особо обсуждается значение работы с литературным текстом, сохранения индивидуального тембра и осмысленного отношения к традиции учителя. Предлагается рассматривать развитие женского исполнительства как исторический процесс изменения условий публичного участия и образования, а не как простую последовательность известных биографий. Методический результат представлен моделью анализа, включающей биографический контекст, репертуар, исполнительскую интерпретацию и преемственность. Выводы предназначены для дальнейших исследований вокальных архивов и для подготовки профессиональных певиц в музыкальных образовательных учреждениях.

Ключевые слова: женское исполнительство, узбекское пение, маком, репертуар, Мавлуда Аъзамова, Зайнаб Полвонова, Муножат Юлчиева, преемственность.

An’anaviy xonandalik tarixini tasvirlashda ko‘pincha mashhur hofizlar ijro maktabining shakllanishiga urg‘u beriladi. Ayol ijrochilar faoliyatini o‘rganish esa ushbu tarixning boshqa muhim tomonini ko‘rsatadi: ularning xonandalikdagi ishtiroki oila va mahalla doirasidan ommaviy sahnaga, radio yozuvlariga hamda professional musiqa ta’limiga o‘tib borgan. Bu jarayonning barcha davrlari bir xil sharoitda kechmagan, shuning uchun ayol xonandalarni yagona qolip bilan tavsiflash mumkin emas. Sh. Norovaning “An’anaviy xonandalik” qo‘llanmasida turli davr va maktab vakillari haqidagi biografik ma’lumotlarning jamlangani tadqiqot uchun foydali materialdir [1, 9–20-b.]. Mavzuning dolzarbligi tarixiy xotirani faqat nom va mukofotlarni sanash bilan cheklamaslik zaruratidan kelib chiqadi. San’atkorning qaysi repertuarga murojaat etgani, ashula va cholg‘u orasidagi munosabatni qanday qurgani, radio yoki teatr imkoniyatidan qanday foydalangani va qaysi badiiy yo‘lni keyingi avlodga yetkazgani tarixiy qimmatga ega. Mazkur savollar qo‘yilmaganda ijrochilik an’anasi umumiy ehtirom iboralarida qolib ketadi. Aynan shu sabab maqolada bir necha ijodiy tarjimai hol orqali

rivojlanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Maqola “ayol ijro maktabi”ni tashkiliy jihatdan bir xil bo‘lgan mustaqil muassasa deb qabul qilmaydi. Bu ibora orqali repertuarni o‘rgatish, ovozdagi nozik talqinlarni saqlash, badiiy did va ustoz-shogird munosabatlarining muayyan tarixiy tajribasi nazarda tutiladi. Xonandalik yo‘llaridagi o‘zgarishlarni to‘liq yoritish uchun keyingi tadqiqotlarda ovoz yozuvlari va shaxsiy arxivlarni ham qamrab olish talab qilinadi.

Maqolada tarixiy-biografik tahlil usuli bilan ijrochilik madaniyatini baholash mezonlari birlashtirildi. Sh. Norovaning 2022-yilgi o‘quv qo‘llanmasi Mavluda A’zamova, Habiba Oxunova, Zaynab Polvonova kabi san’atkorlar haqida ma’lumot beradi [1, 12–19-b.]. Unda bir qancha faktlar Komila Bo‘riyevaning ayol ovozlari uchun yozilgan 2008-yilgi metodik qo‘llanmasiga havola bilan keltirilgan. Bu aloqani yashirmaslik muhim: mazkur maqolada bevosita tekshirilgan matn Norova nashri bo‘lib, Bo‘riyeva ishlari undan keyingi manbashunoslik tekshiruviga tayanch sifatida qayd etiladi. Munojat Yo‘lchiyeva haqidagi nashrlar an’anaviy xonandalikning keyingi professional va xalqaro sahnaga chiqish bosqichini ko‘rish imkonini beradi [2, 111–114-b.]. Biroq bir asrning turli yillarida ijod qilgan xonandalarni ovoz diapazoni yoki repertuarining hajmi bo‘yicha musobaqalashtirish ilmiy jihatdan asosli emas. Ularning ijtimoiy imkoniyatlari, eshittirish vositalari hamda sahna talablari sezilarli darajada farqlangan. Shuning uchun qiyoslashda tarixiy muhit bilan badiiy qarorni birgalikda hisobga olish maqsadga muvofiq. Mavjud ma’lumotlar ayrim san’atkorlarning ijrosi uchun to‘liq nota yoki audio dalil bermaydi. Shu sababli maqolada aniq nafas uzunligi, bezakning chastotasi yoki tembrning fizik ko‘rsatkichlari haqidagi fikrlar ilgari surilmaydi. Baholashda kuzatilishi mumkin bo‘lgan omillar ajratiladi: repertuar, matn, jo‘rnavozlik, muassasa va ustozlik izchilligi. Bu tarixiy dalillarni ijrochining o‘ziga xos badiiy qiyofasi bilan birga tushunish imkonini beradi.

R. Abdullayev maqom tarixidagi ijtimoiy o‘zgarishni «XX asrdan boshlab maqom san’ati ijrochiligiga ayollar ham ishtirok etib» kelgani bilan bog‘laydi [5, 286–287-b.]. Buni ayol xonandalar ilgari bo‘lmagan degan qat’iy xulosa tarzida emas, ommaviy sahna ijrochiligidagi yangi sharoitga oid qayd sifatida talqin etish o‘rinlidir.

Professional sahna va ijrochilik imkoniyatlari. Mavluda A’zamovaning hayot yo‘li ayol ijrochilik an’anasini shakllantirishda musiqa to‘garaklari, teatr va radio kabi maydonlarning rolini ko‘rsatadi. Norova ma’lumotiga ko‘ra, A’zamova yoshligida badiiy jamoalarda qatnashgan, keyin Imomjon Ikromovdan xonandalik sabog‘i olgan va 1943-yilda radio qoshidagi xalq ansambli faoliyatiga qo‘shilgan [1, 12–13-b.]. Uning dutor jo‘rligida kuylashni o‘rgangani xonandaning faqat ovoz bilan emas, soz va musiqiy usul bilan ham mustaqil ishlaganini ko‘rsatadi. A’zamovaning repertuarida “Munojot”, “Istadim”, “Cho‘li Iroq” kabi turli xarakterdagi namunalarning tilga olinishi bitta badiiy yo‘l bilan chegaralanmagan ijrochilik qamrovini anglatadi [1, 13-b.]. Bu faktni uning har bir ashulani aynan qanday uslubda kuylagani haqidagi qat’iy hukm bilan almashtirib bo‘lmaydi. Shunga qaramay, repertuar xilma-xilligi san’atkorning radio eshittirishlari talabiga moslashganini hamda xalq va mumtoz ashulalarni bir sahna muhitida eshittirishda ishtirok etganini tushunishga yordam beradi. Ayol san’atkorlarning musiqali teatrdagi faoliyati xonandalik taraqqiyotini yana bir yo‘nalishda boyitgan. Habiba Oxunovaning Andijon va Namangan teatrlarida ishlagani, musiqali sahna obrazlarini gavdalantirgani hamda xonanda sifatidagi repertuari Norova tomonidan alohida yoritiladi [1, 13–14-b.]. Teatrda so‘zning aniq yetkazilishi va personaj xarakterini tasvirlash talabi ovozga badiiy vazifa yuklaydi. Bu tajribani maqomning an’anaviy ijro usuli bilan to‘liq bir deb ko‘rsatish noto‘g‘ri, biroq she’r va musiqiy ifodaga mas’uliyat nuqtayi nazaridan ular bir-birini boyitishi mumkin.

Sh. Norova Mavluda A’zamovani «birinchilar qatorida ayol obrazini sahnada yaratib o‘ynagan san’atkor» deb ta’riflaydi [1, 13-b.]. Ushbu ma’lumot ayol xonandalik tajribasi teatr va sahna madaniyati bilan uzviy bog‘langanini ko‘rsatadi.

Tarixiy misollar ayollar uchun mavjud bo‘lgan professional imkoniyatlar asta-sekin kengayganini ko‘rsatadi. Biroq bu jarayonni barcha hududlar va san’atkorlar uchun bir xil kechgan chiziqli taraqqiyot deb talqin qilib bo‘lmaydi. Ayrim xonandalar jamoa orqali, boshqalari teatr yoki yakka ijro vositasida tanilgan. An’anaviy xonandalikning rivojini chuqurroq ko‘rish ayni xilma-xil yo‘llarning san’atga qo‘shgan hissasini farqlashni talab qiladi.

Og‘zaki an’ana va shaxsiy ijro uslubining saqlanishi. Zaynab Polvonova misolida kasbiy san’atda avlodlararo ijro almashuvi yaqqol ko‘rinadi. Norova uning turli hududlarda konsertlar bergani, ayrim chiqishlarda o‘zi doira chalib kuylagani va Ma’murjon Uzoqov hamda boshqa hofizlar ijrosini o‘rganib, o‘z faoliyatida qo‘llaganini qayd etadi [1, 18–19-b.]. Bu ma’lumot ijrochilik ta’limida ustoz ta’siri faqat bir jinsdagi yoki bir muassasadagi xonandalar doirasi bilan chegaralanmaganini ko‘rsatadi. O‘zlashtirilgan ijro vositasi san’atkorning shaxsiy badiiy qiyofasida yangicha ma’no kasb etishi mumkin. Bunday ijroviy o‘zlashtirishda eng murakkab masala namuna bilan shaxsiy talqin o‘rtasidagi chegara hisoblanadi. Shogird ustozning kuy tuzilishini, matn talaffuzini va usuliy harakatini tanib olishi lozim, lekin tabiiy ovoz xususiyatini sun’iy o‘zgartirib, ustoz tembrini aynan ko‘chirishga intilishi shart emas. Ayol xonandalarni tayyorlashda ham tarixiy matnni to‘g‘ri eshittirish va ovoz imkoniyatlariga mos badiiy yechim topish o‘zaro uyg‘un vazifa bo‘lib qoladi. Bu yondashuv asarning negiziga sodiqlik bilan ijrochining o‘zligini saqlashni birlashtiradi. Munojat Yo‘lchiyeva faoliyatini o‘rganishga oid ilmiy nashrlar ustoz-shogird munosabatining keyingi davrda ham muhimligini qayd etadi. Xususan, uning Shavkat Mirzayev bilan ijodiy hamkorligi va maqomga oid asarlar talqini haqidagi ma’lumotlar bu yo‘lning bir ko‘rinishidir

[2, 111–114-b.]. Uning sahna tajribasi tarixiy ayol xonandalikni bir muhit bilan chegaralab bo‘lmasligini ko‘rsatadi: an’anaviy musiqaning ovoz vositasidagi badiiy mazmuni boshqa auditoriyalar tomonidan ham qabul qilinishi mumkin.

M. Yo‘lchiyeva yakka xonandalik ta’limining vazifalari orasida «bo‘lajak yakkaxon xonandalarning individual kuylash uslubiga ega bo‘lish»ini alohida ko‘rsatadi [3, 3-b.]. Ayol xonandalarning shaxsiy ijro qiyofasini o‘rganishda ham aynan individual tanlov bilan ustozdan o‘zlashtirilgan musiqiy me’yorni farqlash lozim.

Zaynab Polvonova faoliyatini yoritgan manbada uning «o‘zi doyra chalib, qo‘shiq aytar edi» degan xabar uchraydi [1, 19-b.]. Bu tafsilot xonandaning ritmik jo‘rlikni ham boshqarish imkoniyatiga e’tibor qaratadi; aniq usul tahlili esa fonoyozuvni talab qiladi.

M. Toshboyeva «Munojat Yo‘lchiyevaning san’atdagi parvozi ustoz Shavkat Mirzayev bilan bog‘liq» deb yozadi [2, 112-b.]. Ustoz an’anasining mavjudligi ijrochining o‘ziga xos ovoz talqini va repertuar tanlashdagi mustaqilligini istisno etmaydi.

Shu nuqtayi nazardan ijrochilik an’anasining “saqlanishi” matnni muzlatib qo‘yish bilan teng emas. Yozuv, nota va ustoz xotirasi kuy yo‘lining tekshiriladigan belgilarini uzatsa, keyingi xonanda nafas, so‘z ohangi, bezak va agogikani o‘z ijro tajribasida ma’noli tashkil etadi. Biroq har qanday yangilik an’ana nomidan mutlaq erkinlikni oqlamaydi. Tarixiy parda va ritmik tashkilot hamda she’riy mazmunga e’tibor badiiy talqinning tekshiriladigan tayanchlari sifatida saqlanishi lozim.

Ayol xonandalar merosini o‘qitish va arxivlash masalalari. Ta’limda mashhur ayol xonandalarning ismlarini yodlash yetarli natija bermaydi. Muayyan san’atkor tanlanganida avvalo uning repertuar ro‘yxati, ishlagan sahna yoki ansambl muhiti, ustozlar bilan aloqasi va saqlangan audio manbalari o‘rganilishi kerak. Shundan keyin kuy tuzilishi va ijrodagi individual belgilarni baholash mumkin

bo‘ladi. Shu tariqa biografik ma’lumotlar xonandalik mahoratini tahlil etishga xizmat qiladigan ilmiy materialga aylanadi. Ikkinchi vazifa mavjud yozuvlarni tekshiriladigan tavsif bilan saqlashdir. Asar nomi, xonanda, jo‘rnavozlar, taxminiy yoki hujjat bilan tasdiqlangan yozuv sanasi, ijro vaziyati va manba egasini ko‘rsatish kelgusi tadqiqot uchun juda muhim. Ayniqsa bir ashulaning turli davrdagi ijrolari taqqoslanganda sanasi noto‘g‘ri ko‘rsatilgan audio yozuv tarixiy xulosani o‘zgartirib yuborishi mumkin. Bunday tartib an’anani asrash bilan musiqashunoslikdagi manbashunoslik aniqligini bog‘laydi. Uchinchi vazifa ayol xonandalarning pedagogik mehnatini alohida ko‘rishdir. Ovoz maktabining davomiyligi faqat konsert faoliyatining ko‘pligiga bog‘liq emas; shogirdga repertuar o‘rgatish, she’riy talaffuzni sayqallash, kuyning usuliy tayanchini anglatish va mustaqil talqin uchun mas’uliyat hissini singdirish ham mazkur jarayonning muhim qismidir. Munojat Yo‘lchiyevaning “An’anaviy yakka xonandalik” nomli o‘quv qo‘llanmasi mavjudligi bu tajribani ta’lim materiali sifatida tizimlashtirishga bo‘lgan ehtiyojni ham ko‘rsatadi [3].

K. Bo‘riyeva jo‘rovozlikka o‘rgatish haqida «Jo‘rovozlik tarbiyasining eng birinchi qadamlari bu albatta xonandalarning nafasi bilan bog‘liqdir» deb yozadi [4, 10-b.]. Ushbu metodik mezon ayol ovozlari bilan ishlashda ham nafas, talaffuz va musiqiy jumlani birgalikda boshqarishning ahamiyatini ochib beradi.

Taklif etilayotgan tahliliy model to‘rtta ketma-ket savolga tayanadi: xonanda qanday tarixiy sharoitda ish boshladi; qaysi musiqa repertuarini tanladi; ijroda qanday vositalar bilan shaxsiy ovoz qiyofasini yaratdi; uning tajribasi qay tarzda keyingi xonandalarga yetdi? Har bir savol bo‘yicha alohida hujjat, audio yozuv yoki xotira dalili talab etiladi. Bu model ayol xonandalar tarixini yagona “eng yaxshi ovoz” mezoniga keltirib qo‘ymasdan o‘rganishga yordam beradi. Tahlil mezonlari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Ayol ijrochilik an’analarini tarixiy va ijroviy o‘rganish uchun taklif etilgan mezonlar

Tadqiqot mezoni	**Manbada izlanadigan dalil**	**Tahlildagi vazifasi**
Tarixiy muhit	Teatr, radio, ansambl yoki ustoz maktabi	Ijro imkoniyatlarining shart-sharoitini aniqlash
Repertuar	Asar nomi, janr va nota yoki yozuv	Badiiy tanlov doirasini tushuntirish
Individual talqin	She’r talaffuzi, jo‘rlik va ifoda	Shaxsiy ijro qiyofasini farqlash
Davomiylik	Shogirdlar, darslik va saqlangan yozuv	Meros uzatilishining dalilini ko‘rsatish

Xulosa. Ayol ijrochilik an’analari o‘zbek xonandaligining tarixiy va zamonaviy qatlamlari orasidagi uzviy bog‘liqlikni ko‘rsatadi. Mavluda A’zamovaning faoliyati radio va dutor jo‘rligi bilan kuylash imkoniyatini, Habiba Oxunova misoli sahna va dramatik matn madaniyatini, Zaynab Polvonova tajribasi esa ustozlar yo‘lini o‘zlashtirib, mustaqil badiiy uslub yaratish jarayonini ochib beradi. Ularni bir xil janrdagi ijrochi sifatida sun’iy birlashtirish o‘rniga, turli musiqiy maydonlardagi hissasini farqlash tarixiy aniqlikka xizmat qiladi. Merosning davomiyligi kasbiy tayyorgarlik, sifatli arxiv, shoir so‘ziga munosabat va shaxsiy talqin mas’uliyatining uyg‘unligiga bog‘liq. Keyingi ilmiy ishlar uchun ayol xonandalarning tarixiy fonoyozuvlarini manba pasporti bilan jamlash va turli maktab namunalari bo‘yicha kengaytirilgan ijro tahlili o‘tkazish tavsiya etiladi. Mazkur maqolaning natijalari mavjud adabiyotlar asosidagi tarixiy-pedagogik xulosalar bo‘lib, ular maxsus audio taqqoslash orqali yanada to‘ldirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Norova Sh. An’anaviy xonandalik : o‘quv qo‘llanma. Buxoro : Buxoro davlat universiteti, 2022. URL: https://api.unilibrary.uz/storage/PublisherResourceFile/141602/images/1668146689.pdf (murojaat sanasi: 09.09.2026).

2. Toshboyeva M. Munojat Yo‘lchiyeva ijodiy faoliyati va uning o‘zbek maqom san’atidagi o‘rni // Science Shine. 2025. 1-jild, № 15 (50). B. 111–116. URL: https://inlibrary.uz/index.php/science-shine/article/download/127905/129538
3. Yo‘lchiyeva M. An’anaviy yakka xonandalik : o‘quv qo‘llanma. Toshkent : Musiqa, 2018. 74 b. ISBN 978-9943-5090-3-0. URL: https://library.dtpi.uz/ru/adabiyot/ananaviy-yakka-xonandalik (murojaat sanasi: 09. 09.2026).
4. Bo‘riyeva K. Ansambl sinfi (An’anaviy xonandalik) : o‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2017. URL: https://api.ziyonet.uz/uploads/books/326019/5a5316da21eb5.pdf
5. Abdullayev R. An’anaviy o‘zbek musiqasi asoslari : darslik. Toshkent : Musiqa, 2022. URL: https://api.unilibrary.uz/storage/PublisherResourceFile/420555/images/1702446412.pdf

References

1. Norova, Sh. *An’anaviy xonandalik [Traditional Singing]*. Bukhara: Bukhara State University, 2022. https://api.unilibrary.uz/storage/PublisherResourceFile/141602/images/1668146689.pdf (in Uzbek)
2. Toshboyeva, M. *"Munojat Yo‘lchiyeva ijodiy faoliyati va uning o‘zbek maqom san’atidagi o‘rni [The Artistic Career of Munojat Yo‘lchiyeva and Her Place in Uzbek Maqom Art]." Science Shine* 1, no. 15 (50) (2025): 111–116. https://inlibrary.uz/index.php/science-shine/article/download/127905/129538 (in Uzbek)
3. Yo‘lchiyeva, M. *An’anaviy yakka xonandalik [Traditional Solo Singing]*. Tashkent: Musiqa, 2018. https://library.dtpi.uz/ru/adabiyot/ananaviy-yakka-xonandalik (in Uzbek)
4. Bo‘riyeva, K. *Ansambl sinfi (An’anaviy xonandalik) [Ensemble Class (Traditional Singing)]*. Tashkent, 2017. https://api.ziyonet.uz/uploads/books/326019/5a5316da21eb5.pdf (in Uzbek)
5. Abdullayev, R. *An’anaviy o‘zbek musiqasi asoslari [Foundations of Traditional Uzbek Music]*. Tashkent: Musiqa, 2022. https://api.unilibrary.uz/storage/PublisherResourceFile/420555/images/1702446412.pdf (in Uzbek)